

Досвід історичного розвитку понять «культура», «культура поведінки», «мовна культура» показує, що мовна культура особистості є найважливішим показником його загальної культури. Тому, розвиваючи мовну культуру, ми тим самим впливаємо і на загальну культуру особистості.

Підсумовуючи, можна сказати про те, що одним із головних завдань викладача закладу вищої освіти є виховання високоосвіченої особистості, одним із критеріїв якої буде виховання високої мовної культури майбутнього юриста.

Поповський Анатолій Михайлович – професор, доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства та іноземних мов факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

НА СТОРОЖІ РІДНОГО СЛОВА

Мова – то цілюще народне джерело, і хто не припадає до нього вустами, той сам всихає від спраги.

Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагачуй велике духовне надбання свого народу - рідну українську мову. Це - мова великого народу, великої культури.

Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, - це людина без роду й племені.

Василь Сухомлинський

Скільки існує український народ, стільки й точиться жорстока боротьба не тільки за право повнокровного розвитку української мови на різних історичних етапах тривалої колонізації тих країн, під владою яких

перебувала Україна, а й за її чистоту. Осип Бодянський ще в 1837 р. з цього приводу писав: *«Коли народ розвиває у своєму існуванні свою особистість, свою властивість, то він живе самобутньо, своєрідно, народно і виражає у своєму бутті ідею, котру призначено йому вічним промыслом здійснювати самим своїм життям. Оця ось ідея, тобто прояв усього власне життя народу, котра встановлюється його релігією, філософією, правом, звичаями, історією, географічним положенням країни, віруваннями, мовою, незчисленними життєвими умовами і т.п., піде настільки яскраво, сильно, чисто і досконало не проявляється, як у словесності. І тому словесність, будучи відображенням стихії, що становить буття народу, сама безперечно повинна бути народною».*

Мова – це основний життєдайний чинник будь-якого суспільства. Людина від народження в міру своїх природних здібностей осилює цей складний комунікативний інструмент усе своє життя. І від того, як вона ставиться до опанування мовних азів, розширюються її розумові можливості в сприйнятті й осмисленні навколишнього світу, розвивається інтелект, формується творча особистість громадянина і патріота своєї держави або й навпаки – суспільний трутень, злочинець, зрадник, перевертень і т. п.

Кожен народ сумлінно дбає про розвиток своєї мови, оберігає її й передає у спадок з покоління в покоління як дорогоцінний національний скарб духовної й матеріальної культури. А це можливо лише при дотриманні стабільного раціонального навчального процесу в родинному, дошкільному, шкільному, вишівському вихованні та сприянні державних посадовців усіх рангів, де розвиткові мовних здібностей надається особлива увага в усіх сферах суспільного життя. І тут доречно згадати вислів древнього китайського філософа Конфуція щодо ролі мови в освітньому процесі: *«Багато чого не зробиш, поки не вивчишся. Але багато треба зробити, щоб навчитися».*

У незалежній Україні стратегія мовного виховання суспільства формується державними чиновниками не в плані високоінтелектуального потенціалу, а в плані примітивного зтяжного реформування.

Ніяк не позбудемося й нині імперського репресивного механізму мовної асиміляції українців, що постійно впроваджувалася всюди під недремним оком царської і радянської Росії, яка підступно жонглювала гаслом «непорушної дружби й братерства двох слов'янських народів», опираючись на численні офіційні й неофіційні циркуляри про заборону користуватися рідною мовою. Відтоді й до цих пір процвітає всюдисущий «общепонятный» суржик. Відтоді ретельно культивувалася російська мова як «язык мира, дружбы и братства», а свою мову, як писав Тарас Шевченко: *«... дасть Бог! Колись будем і по-своему глаголить, як німець покаже, а до того й історію нашу нам розкаже»*[2, с. 228].

У суверенній Україні, попри тривалі політичні маніпуляції щодо статусу державної мови серед керманців різних рангів протягом 30-ти років, останнім часом активно декларується те, що ми обираємо європейський напрям, і всі блага й переваги в навчальному процесі надаються тепер англійській мові, витісняючи українську мову з конституційного статусу на узбіччя периферії навчального процесу. Постає риторичне питання: «Чи може опанувати учень чи студент досконало іноземну мову, коли рідною володіє на рівні суржика?!» То ж не слід забувати класичний вислів французького філософа-просвітителя Вольтера: *«Іноземну мову можна вивчити за шість місяців, а рідну – вивчати все життя»*. Бо, як зазначає Олександр Потебня: *«Всяка денаціоналізація зводиться на послаблення енергії мислі, на ницість спустошення, аморальність та спідлення»* [3, с. 294].

Внаслідок такого байдужого ставлення державних посадовців до повнокровного розвитку української мови в тридцятиліття незалежності, окрім політичного жупела розколу українського суспільства, яким спритно користуються апологети *«єдиной неделимой»*, процвітає суржик, культивування іноземних слів і всюдисуще матюччя в щоденному побуті, ЗМІ, художній літературі і т.п. Постає знову ж таки цілком закономірне питання: *«Це показник високої мовної культури чи мовна деградація українського суспільства?!» Чому державотворча правляча еліта недослухається до нагальних питань сучасного мовного життя, порушених широкими колами українських науковців, письменників, діячів культури, педагогів, які хвилюють щоденно патріотичний загал українства не тільки на материковій Україні, але й за її межами.*

З цього приводу цікавим і повчальним є оцінний коментар представника української діаспори *Миколи Дупляка*, який веде рубрику *«Зберігаймо чистоту рідної мови»* в часописі *«Бористен»*: *«Важко зрозуміти, чому саме цікаві новини від 5 каналу пишуться між іншим такими перлінками як “інсайди”. Невже в Україні всі знають англійську мову і їм байдуже як пишемо – суржиком чи літературною мовою? Складається враження, що новоспечений журналіст вивчив кілька англійських слів і хизується своєю мудрістю. Навіщо? – напрошується питання. Чи потрібно засмічувати українську мову чужими словами, коли у нас є свої милозвучні слова? В українських словниках, в академічному СУМ тощо такого слова немає. Слово “inside” – це внутрішня частина; амер. секретні відомості з перших джерел; таємний, секретний. Отже, вивчаймо чуже, але шануймо своє. Це не секрет. Це обов’язок кожної культурної людини!*

Що таке “сталкери?” З цікавих новин від 5 каналу довідуємось, що: “У зоні відчуження правоохоронці затримали “сталкерів”, які намагалися вивезти радіоактивні гриби та деревину”. Слухаю і майже нічого не розумію. Невже на

українському телебаченні диктори не знають літературної мови, невже спілкуються українсько-англійським суржиком? В українських словниках, в академічному СУМ такого слова немає. До словників таки треба часто заглядати. Англійське слово “stalk” між іншим має такі значення, як: **іти крадькома, підкрадатися; підкрадання**. У наведеному реченні можна було зрозуміло так написати: “У зоні відчуження правоохоронці затримали людей, які намагалися крадькома (або незаконно) вивезти радіоактивні гриби та деревину” [№ 2, с. 12].

«Читаю новини з київських ЗМІ і маю невтішне враження. Мені здається, що диктори пишуть українсько-англійським суржиком. Саме тепер в Україні вибори, тож часто читаємо і чуємо про “рейтинги” поодиноких політиків. Чому англійські **“рейтинги”**, а не українські **оцінки**; де поділося наше **оцінювання**? За радянських часів багато писали про те, що СРСР наздоганяє і переганяє Америку, а тепер в Україні як видно, дуже популярні “рейтинги”. **Шкода, що не популярна там національна гідність у пошануванні рідного Слова**. До речі, в академічному СУМ слова “рейтинг” немає. Не знайдете його і в Українсько-англійському словнику М.Л. Подвезька, ані в Правописному словнику Г. Голоскевича. Чи не вперше слово “рейтинг” появилось в академічному Орфографічному словнику української мови (Київ, 1994). Сумно, що наші мовознавці здоганяють Америку зайвим запозиченням англійських слів зі шкодою для українських» [№ 4, с.12]. «Про те, що на Дніпропетровщині **“дайвери встановили ялинку під водою”**, довідуюсь з цікавих новин 5 каналу (14 січня 2021 р.). Не можу повірити своїм вухам: і під водою, і **дайвери**. Боже, які ми бідні. Невже в Україні нема **водолазів**, які занурюються під воду? Чи, може, запросили англійських або ж **американських дайверів**? Бідні, бідні журналісти. Як можна таке торочити на українському телебаченні? Невже вони не знають, що українці теж вміють занурюватись, пірнати під воду? Загляньмо до словника. Англійське слово **diver** по-українському **водолаз, стрибун, нирець**. Є з чого вибирати. Хіба що **дайвер** з 5 каналу стукнув об дно головою і забув українські слова. **Можливо, що почав вивчати англійську мову, тож хизується чужим словом, мовляв, ось який я мудрий**. Такі шкідливі мовні витівки не приносять слави українським журналістам» [№ 5, с. 12]. Дивується автор і таким непорозумінням: «Чи справді «копи» побили чоловіка? Що ж, в Україні “копи” побили чоловіка. Таке трапилось у Чагарлику”. Про це повідомляє популярний 5 канал. Одначе, я таки не знаю, хто такі “копи”. Академічний словник СУМ пояснює, що **копа** – це стіжок із 60 снопів хліба, складених усередину й прикритих одним снопом зверху (“...Ще копу дожинать пішла“ (Т. Шевченко). То ж як ці копи побили чоловіка? Скільки було цих “кіп?” Загадку помагає зрозуміти знання англійської мови. Американці часто так називають поліція. Тепер уже знаємо, хто в

Чагарлику побив чоловіка. Не розуміємо однак, чому журналіст так калічить українську мову...». І таких іншомовних запозичень можна наводити безліч, бо питання культивування культури української літературно-національної мовної норми пущене на самоплив, а керівників міністерства культури, освіти і науки України такий стан задовольняє – нащо їм зайві клопоти...

Не минає автор і асимілятивних процесів засвоєння з російської мови:

- фразеологічних одиниць типу *попасти в просак*: «Слова **просак** у нашій мові немає. Замість цього чужого виразу можна вжити фраземи «вскочити в клопіт», «пошитися в дурні». «потрапити в халепу». «У російській мові є вислів нечево греха тайть. Його так і перекладають, ніби українською: нічого гріха тайти. Це калька, і її треба замінити українським фразеологізмом ніде правди діти. Пам'ятаймо, що фразеологізми буквально не перекладаються, вони мають у кожній мові свої відповідники. [№ 3, с 13] тощо;

- канцеляризмів у офіційно-діловому стилі : «Російський канцеляризм *прінімає участь* ніби по-українськи озвучують як *приймати (прийняти) участь*, правильно повинен звучати **брати участь**. Цю помилку в Україні постійно повторюють.», або: «*підвести бабки, підвести підсумки*» замість «*підбити підсумки, підсумувати*» та ін.

- у рубриці «**Слова і вислови, що засмічують нашу мову**» подано значну кількість словесних покручів, калькованих з російської мови, як-от: «*в порядку виключення*» замість «*як виняток*», «*ехо війни*» замість «*відлуння війни*», «*звернутися з жалобою*» замість «*звернутися зі скаргою*», «*топливий сезон*» замість «*паливний сезон*» та ін.

Дошкульні спостереження дослідника і щодо порушення граматичних форм і смислових значень іменників, займенників, прийменників, сполучників, часток, вигуків, а також риторичні запитання: «Що таке омоніми, кальки?» «Чи є словники для військовиків?» «Чи годиться така реклама?» та інші, до яких подано відповідні коментарі та ілюстративний матеріал, які розкривають красу і силу українського Слова.

Мовознавчі спостереження пана Миколи – яскравий приклад того, як українці діаспори ревно дбають про чистоту і культуру рідної мови і не байдужі до повзучого засмічування її мовно-літературної норми, сформованої не одним поколінням митців красного слова України. Він продовжує незгасну справу боротьби за чистоту рідного слова, яку вели всупереч численним утискам російського царату та радянської, Іван Огієнко, Василь Чапленко, Яр Славутич, Володимир Самійленко, Борис Грінченко, Борис Антоненко-Давидович, а нині – Іван Дзюба, Олександра Сербенська, Микола Лесюк та ін.

Грунтовні публікації Миколи Дупляка в часописі «Бористен» свідчать про низький національно-інтелектуальний рівень культури мови не тільки працівників ЗМІ суверенної України, а й представників держуправління,

науки, освіти, культури та інших прошарків сучасного українського суспільства. Вони мають спонукати міністерства освіти і культури до ліквідації наявних огріхів і впровадження суворих юридичних законів щодо охоронних заходів культурних надбань українського національного мовно-літературного скарбу.

На основі опублікованого матеріалу варто б видати навчальний посібник чи довідник для широкого загалу педагогів-словесників і шанувальників рідного слова. Така праця, окрім навчального процесу, має цікаві і вагомні чинники виховного значення для підростаючого покоління незалежної України.

Проскурня Вікторія Анатоліївна – магістерка філології, Національна мережа центрів для дітей та сімей, БФ «Карітас Одеса УГКЦ».

Науковий керівник –

Царьова І. В., докторка філологічних наук, професорка кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Питання функціонування державної мови та, відповідно, мовної компетентності, протягом усього періоду незалежності України не втрачає своєї актуальності, а особливо гостро постає на сьогодні, бо, наприклад, як зазначав Олег Сенцов під час спілкування з молоддю: «Мова – це зброя, яка захищає мозок людей». Проблемним, а не просто актуальним, це питання є для регіонів України, де протягом тривалого часу панівне положення займає російська мова, бо ж закон однаковий для всіх незалежно від історичних аспектів та мовної політики, яка впроваджувалась до того. Проблемності цьому питанню додає те, що навчитись правильного мовлення одним з найдієвіших способів опанування – занурення в мовне середовище – не видається можливим, оскільки, по суті, це середовище відсутнє. Що ж натомість залишається? Мова засобів масової інформації. Не секрет, що знавці мови, філологи нарікають на помилки саме в цьому секторі; а потім дивуються ті, хто навчався мови від телевізійників, у разі виявлення помилки щодо слововживання, наголошення чи помилкового вживання певної словотвірної чи формотворчої моделі, бо ж вона часто-густо лунає саме з вуст медійників або ж представників влади чи інших публічних осіб. Чому саме така ситуація? Як зазначають одеські дослідники мови мати та син